

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

29 נובמבר, 2009

לכבוד
גבי ציפי נחשון גליק
הממונה על פיקוח וסיוע לנשים הנמצאות במעגל הזנות
משרד הרווחה
ירושלים
באמצעות מייל: TzipiN@molsa.gov.il

גבי נחשון-גליק שלום רב,

הנדון: מניעת התדרדרות לזנות של נשים מהגרות/עולות – מסקנות מחקרנו בנושא ודגשים לפעולת שטח והתערבות טיפולית

במסגרת ארגון אשה לאשה – מרכז פמיניסטי, חיפה אנו מתכבדות להעביר לידיך מסקנות המאמר הסוקר את תמציתו של מחקר פעולה שנערך על-ידינו והבוחן את הדפוסים הייחודיים של תופעת ההתדרדרות לזנות של נשים מהגרות/עולות לארץ.

המחקר הוא תוצר נוסף של פרויקט המאבק בזנות ובסחר נשים של הארגון, במסגרתו אנו פועלות במתן סיוע לנשים ממגזרים שונים הנמצאות במעגל הזנות ומסתמך, על הניסיון שרכשנו כתוצאה מעבודתנו המתמשכת בשטח ועל ראיונות עם נשים שהיו בזנות.

בשנים 1990-2009 עלו לארץ מארצות ברה"מ לשעבר יותר ממיליון עולים, מחציתם נשים. הגירה המונית וקליטה של אוכלוסיות גדולות במדינה חדשה הן תופעות תרבותיות-חברתיות בעלות מאפיינים מוכרים ובהם השלכות לא פשוטות על הפרט. המעבר למדינה זרה בעלת תרבות ושפה שונות הוא תהליך מורכב שלא כל אדם, אשה ומשפחה מצליחים להתמודד עם קשייו באופן שמאפשר השתלבות מוצלחת וכינון חיים נורמטיביים בארץ החדשה.

אחד הדגשים בו אנו מתמקדות בפרויקט בשנים האחרונות הוא עבודה עם נשים מהגרות עולות חדשות מברה"מ לשעבר, שהתדרדרו לזנות כתוצאה מתהליך קליטה שכשל. יודגש כי אי יכולתן של הנשים להשתלב בחברה הישראלית מוכתב לעיתים קרובות על-ידי החברה עצמה, הדוחה אותן ולא מאפשרת להן השתלבות בתוכה.

מרבית הנשים המדווחות על התדרדרות לזנות עקב קשיי קליטה בישראל הן בגילאי 30 עד 50, רבות מהן אמהות חד הוריות שהתקשו לפרנס את ילדיהן בארץ החדשה ובהמשך נכשלו בקיום חיי משפחה נורמטיביים, עד אשר נאלצו להרוויח את לחמן ולהבטיח את קיום ילדיהן באמצעות עיסוק בזנות.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

כפי שתוכלי להיווכח מקריאת המאמר, כתיבתו נעשתה בהסתמך על שיחות רבות שניהלנו עם אותן נשים, מתוך תפישה לפיה הקשבה לקולן של נשים אלה, תוכל לסייע בהוצאת מסקנות שיאפשרו למזער את התופעה בעתיד ולהפחית את כמות הנשים המהגרות/עולות המצטרפות למעגל הזנות. בין השאר, אנו מציעות להעמיק ולהרחיב את היקפי ההסברים הניתנים לעולות חדשות אודות זכויותיהן בארץ, מעגלי התמיכה האפשריים וארגוני הסיוע העומדים לרשותן. אנו מבקשות לטעון כי העברת הסברים כאלה בימי הקליטה הראשונים ובשפת האם של העולות החדשות, תוכל לגרום לכך כי בהתעורר משבר הן ידעו למי לפנות ובכך יקטנו נזקים עתידיים.

המחקר המלא, כאמור, טרם פורסם. יחד עם זאת, בתקציר המצורף מגולמים עיקרי הדברים ובסיכומו אנו מפרטות את המלצותינו בדבר השינויים הנדרשים במערך הטיפול בנשים מהגרות ממדינות ברה"מ לשעבר הנמצאות במעגל הזנות או בשלבי שיקום מזנות. אנו סבורות כי בשינויים קלים בהתאם לתרבות השונה, המסקנות יוכלו להוות תשתית לשינוי גם בקליטת עולות ממדינות אחרות.

המאמר נכתב במשותף על-ידי הח"מ ועל-ידי דר' חנה ספרן, חוקרת מגדר ופמיניזם במכללת עמק יזרעאל ופעילה באשה לאשה. המאמר עומד להתפרסם בספר שיצא לאור בשנה הבאה:

The Prostitution of Women, Men & Children: A Global Perspective Implications for Research, Policy, Education, and Service

הספר יכלול מאמרים העוסקים בפנים שונים של תופעת הזנות וסחר בנשים בעולם ואנו בחרנו להתמקד בנושא של נשים, זנות וההגירה. הבחירה לעסוק בתופעת הזנות בקרב נשים מהגרות מארצות ברה"מ לשעבר לישראל נבעה כמובן מתוך הניסיון הרב שנצבר בפעילות הפרויקט וכן מתוך היכרותנו עם המצב הנתון בארץ.

להלן יובאו מספר קטעים עיקריים מהמאמר העשויים, לשיטתנו, להוות הצעה להתוויית דרכי טיפול חדשות של מוסדות הרווחה השונים, ברמה הארצית והמקומית. אנו מקוות שמהמאמר השלם יתפרסם בקרוב גם בעברית.

מאפייניהן האישיים המשותפים של נשים מהגרות במעגל הזנות

המאפיין המשותף הבולט יותר ברקע האישי של נשים שהתדרדרו לזנות, הוא סיפור חיים הכולל אלימות שהופנתה אל הנשים בהיותן ילדות. מחקרה של ענת גור בנושא, שפורסם בשנה שעברה, מעלה כי מרבית הנשים הנמצאות בזנות נפגעו כבר בילדותן מאלימות מינית. מובן שאין להניח כי בכל מקרה בו נפגעה אשה מאלימות מינית בילדותה היא צפויה לעסוק בזנות בבגרותה, אבל בהחלט ניתן לקבוע כי נשים רבות הנמצאות בזנות נפגעו בעבר מאלימות מינית. במהלך שמונה שנות העבודה בפרויקט, גילינו כי ניצול מיני ואלימות בילדות מאפיינים אכן גם את עברן של נשים מהגרות העוסקות בזנות, גם אם במקרה זה הם רק חלק מהסיבות להתדרדרות. בין הסיבות השונות המצטרפות לדפוס הקורבנות המשותף, חלקן הן כאלה שניתן היה למנוע באמצעות מתן סיוע כלכלי וחברתי בשלבים שונים של תהליך הקליטה. לאורך

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

במשך שנות פעילותנו, ובפרט במהלך ראיונות שביצענו עם נשים מהגרות שעוסקות בזנות, זיהינו כמה מאפיינים משותפים לנשים אלה, מהם ניתן ללמוד על המאפיינים המשותפים לנשים מהגרות, עם או בלי מעמד חוקי בישראל. אחד הדברים המרכזיים שעלו הוא הדגשת הצורך ברגישות תרבותיות המאפשרת את הבנת הצרכים של אוכלוסיות שונות ואחרות. הבנתה של תרבות המוצא של הנשים והיכרות מעמיקה עמה כשלב הכרחי בגיבוש מתווה לקליטת אנשיה ונשותיה בארץ, חיונית כדי לאפשר מתן טיפול ועזרה מוצלחים.

המאפיינים הזהים של הנשים שנעזרו בנו וקיבלו תמיכה במסגרת פרויקט המאבק בסחר בנשים, התבטאו במגוון רחב של נושאים, וביניהם אי-ידיעת הזכויות שלהן, אי-אמון בממסד, חוסר הבנה תרבותית של נציגות הממסד והזדהות עם תפישת עולם וערכים חברתיים שונים מאלה הנהוגים בארץ. בין הדפוסים החברתיים המאפיינים את הנשים המהגרות ממדינות חבר העמים, ניתן להבחין בשוני בהגדרת העצמאות והאוטונומיה האישית לעומת ההגדרה הנורמטיבית של אלה בישראל, נטייה להאשמה עצמית וסדר עדיפויות שונה מזה המקובל ומוכתב בארץ.

1. אי-ידיעת זכויות ואי-אמון בממסד

במהלך שנת 2009 פנו אלינו בבקשה לעזרה למעלה מ-30 נשים מהגרות, חלקן בעלות מעמד חוקי בישראל וזכויותיו הנלוות וחלקן משוללות מעמד וזכויות. כל הנשים, בין אם המתגוררות בארץ כחוק ובין השהות בה שלא על-פי חוק, התלוננו על חשש תמידי מהממסד והבהירו כי אינן מאמינות במערכת הרווחה או ביכולתה ורצונה לסייע להן במצב אליו נקלעו. בנוסף, חולקות הנשים שהן גם אמהות בשתי הקבוצות, חשש מתמיד כי ילדיהן יילקחו מהן בגלל מחסור בפרנסה ובטחון כלכלי.

2. חוסר הבנה תרבותית של נציגות הממסד

לצערנו הרב, שירות בשפות השונות שבהן מדברות הנשים לא קיים תמיד, ובוודאי לא בכל לשכה, של שירותי הרווחה, שאינם מורגלים במתן שירות רגיש תרבות. את הקושי שמעוררת עובדה זו, ניתן להדגים באמצעות מקרה בו טיפלנו השנה. אשה שהגיעה לארץ כקורבן סחר ונמצאת עד היום בזנות, אזרחית אוזבקיסטאן, ניגשה לדירת חירום לאחר שנחבלה קשות בפניה כתוצאה ממכות שספגה מלקוח. האשה ביקשה מהמדריכה שנמצאה במקום לסייע לה ולתת לה משהו להקלת כאבי הפצעים שהיו על פניה. על אף שאסור לנשים בזנות לגשת בעצמן למקור בדירה, אלא באישור המדריכה בלבד, האשה ניגשה למקור, לקחה מלפפונים קרים והניחה אותם על החבלות שכיסו את גופה. המדריכה כעסה מאוד והחליטה כי האשה עושה לעצמה "מסיכת יופי". התפתח ריב קשה שבסיומו האשה יצאה בזעם מדירת החירום, התקשרה אלינו והתלוננה כי לא מבינים אותה. בבירור מול המדריכה והמנהלת דרשו שתיהן לדעת מדוע אנו בוחרות לגונן על אשה שעושה לעצמה מסיכת יופי בטוענה שהיא נפגעה. רק הסברתו והבהרתו של ההבדל התרבותי הפשוט לפיו אכן מקובל בקרב יוצאי מדינות מזרח אירופה להניח מלפפון קר על מקום פציעה או כווייה בגוף לשם הקלה על הכאבים, הביאו להכרת המדריכה והמנהלת בטעותן, שגרמה לאשה לעזוב את הדירה ולא להתקשר עוד למקום במשך תקופה ממושכת, על רקע תחושת אי-האמון בה נתקלה.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

דוגמא אחרת למימד השפתי שבפערי התרבות, יכולה להיות מובאת באמצעות מקרה שבסיס אי-ההבנה שמתגלמת בו הוא השימוש במילה אינטימיות. אחת המטופלות שלנו, קורבן סחר אזורית אוקראינה ואם חד-הורית לשני ילדים, הצטרפה לפרויקט טיפולי במסגרתו ניתנת הזדמנות לאמהות לרכוש כלים להתמודדות הורית. האשה פרודה זה זמן ממושך מבן-זוגה לשעבר, אדם אלים שנהג להכותה. במסגרת השיחות הטיפוליות עם העובדת הסוציאלית של הפרויקט, העלתה האחרונה את נושא רמת האינטימיות של הקשר בין האשה ובין אבי ילדיה, אך זו התקשתה להבין מדוע העו"ס משתמשת במילה אינטימיות, בעוד היא עצמה שבה ומצהירה כי היא כלל אינה מעוניינת בקשר קרוב עם הפרוד. אי-ההבנה פגעה בתוכנית הטיפולית ואיימה על המשך המפגשים. רק לאחר שפנתה אלינו וסיפרה על הקושי, נחשפה העובדה כי למרות שהאשה שבה והבהירה כי אינה מבינה עברית וכי המטפלת נוקטת בלשון שאינה מוכרת לה, נוצר נתק טיפולי על רקע אי-הבנה ברמה השפתית. בניגוד לאשה, שסברה שהעו"ס מתעניינת בחיי המין שלה, ניסתה האחרונה לדבר דווקא על היכולת ליצור קשר רגשי קרוב. זוהי דוגמא קטנה בלבד למורכבות נושא התמיכה והטיפול באוכלוסיית המהגרות והקשיים שהן חוות גם לאחר שהעזו לפנות לעזרה ולקבלת סעד.

3. תפישת עולם וערכים חברתיים שונים

הערכים החברתיים המובילים המאפיינים את תרבויותיהן של מדינות חבר העמים הינם שונים לא רק מאלה הרווחים במדינות המערב, אלא אף משתנים ממדינה למדינה. למרות שחלף כבר למעלה מעשור מאז גלי ההגירה העיקריים לישראל מארצות אלה, המפגש עם הנשים מבהיר לנו כי עד היום נכשלים מערכת הרווחה וארגונים ממשלתיים בזיהוי הדפוסים התרבותיים ובהשתתותו של שיח מכבד עם העולות, המתבסס על היכרות וסובלנות לאחר. להלן יובאו מספר דוגמאות לתחומים בהם נבדלת הנורמה החברתית בקרב אוכלוסיית העולות מזו הנהוגה או המצופה בישראל. מובן כי חוסר רגישות מצד הרשויות או נציגיהן בדבר המורשת התרבותית הייחודית ונגזרותיה בתחומים אלה, עשויה לגרום לפערי תקשורת, לתחושת תסכול ולניתוק הקשר מצד הנשים המטופלות.

קוד לבוש - אופן ואופי הלבוש ובחירת הבגדים מהווים עבור נשים מהגרות רבות מחבר המדינות עולם שלם, המגלם בחובו ערכים שונים מאלה המקובלים בחברה הישראלית ומחייבים הופעה מהודרת ומטופחת בסטנדרטים שונים מהנהוג בארץ. בשיחות שונות עם עמיתות ונשים ממדינות אלה שבה ועלתה התבטאות לפיה "גם אם לא יהיה לחם בבית, בכספה האחרון האשה תקנה בגד יפה". "קוד הלבוש" משתנה בין ארצות חבר העמים השונות, אך הנטייה להופיע בציבור בבגדים פורמאליים ומכובדים חוזרת ברבות מהן.

תפישת העצמאות והאוטונומיה האישית – במדינות חבר העמים נשים גדלו עם מידה רבה של עצמאות, אותה רכשו כחלק מתהליך החניכה והלמידה שלהן כאזרחיות המעצמה הסובייטית. נשים קיבלו הכשרה ועבודה גם בתחומים ומקצועות שבישראל כמו במערב נחשבים גבריים, כגון נהגות אוטובוסים, פועלות בניין ושיפוצים, טכנאיות מכוונות כבדות, מכונאיות וכד'. תחומי עיסוקן אלה לא סתרו את היותן

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

אחראיות במקביל על משק הבית ותפקידן הוגדר מראש ככפול – דאגה לפרנסה ולבית, כולל אחריות על הקופה הביתית וההוצאות המשפחתיות.

מובן כי בהגעה למדינה אחרת בה אינן יכולות לתפקד לרוב כמפרנסת הראשית, הנשים נתקלות בתסכולים גדולים, הנובעים ממצב בו הן ממשיכות מחד לחוש באותה אחריות אך מאידך אינן יכולות לספק בעצמן את הפתרונות המבוקשים.

האשמה עצמית – בתרבות הרוסית העממית האשה נחשבת כאם כל חטאת וכאשמה המיידית בכל בעיה, משפחתית ואחרת, המתעוררת בסביבתה. אמרות ופתגמים מפורסמים ברוסית מנציחים תפישה זו לפיה האשה אשמה בכל דבר ובראש וראשונה בפיתוי של הגבר והדחתו מדרך הישר, כנאמר במשפט העממי הנפוץ "אם הכלבה לא תרצה הכלב לא יקפוץ". תפישה נורמטיבית זאת, לצד העובדה כי התרבות המקומית נעדרת כל דיון פתוח בנושאי מין או אלימות מינית, הובילה לכך כי רבות מהנשים המהגרות עמן נפגשו חזרו והאשימו את עצמן במערכות היחסים הכושלות ובתקריות האלימות מהן נפגעו. לצוות הטיפולי של הפרויקט שלנו לקח זמן רב להבין, בעקבות שיחות חוזרות ונשנות וניתוח בדיעבדי של הדברים בשיתוף עם הנשים עצמן, כי במקרים רבים מה שהוצג על ידי הנשים כתקרית שארעה באשמתה ואין לייחס לה חשיבות או להגיש בגינה תלונה, היתה למעשה אונס על-ידי סרסור, לקוח או בן-זוג.

סדר עדיפויות שונה – אזרחיות ואזרחי ברה"מ, אשר נולדו והתבגרו תחת המשטר הסובייטי, הפנימו את מקומם הטבעי הנמוך בסדר העדיפויות של החברה הסטואליטרית. הפתגם הרוסי קובע כי האות "YA", שבעברית פירושה "אני", נמצאת לא במקרה במקום האחרון באלפבית הרוסית - הפרט נמצא תמיד בתחתית סדר העדיפויות, לאחר החברה והקולקטיב והמימוש האישי צריך שיועמד אף הוא לטובת החברה. כך למשל, בניגוד למקובל ולמצופה מנשים ואמהות בישראל, כשנשים מהגרות מברה"מ לשעבר יתבקשו לספר על עצמן, הן יתייחסו תחילה למעמדן, למקצוע שרכשו ולעבודתן – פרמטרים חברתיים ברורים - ורק לבסוף, אולי, יספרו שהן אמהות לילדים. השינויים הגדולים שחוו המדינות ואזרחיהן עם קריסת הקומוניזם, טרפו את הקלפים ושינו את סדר העדיפויות הקולקטיבי והאישי ללא הכר. הצורך ברכוש פרטי הפך את החומרנות והמרדף אחר רווחה כלכלית לערך בפני עצמו ויצר מציאות חדשה במסגרתה יש להיאבק בכל דרך כדי להבטיח למשפחה רמת קיום נאותה המשדרת סטאטוס כלכלי גבוה. נשים רבות שנסחרו לישראל היו סבורות עם עזיבתן את הבית כי הן עומדות לעבור לארץ אחרת, שם ישתכרו במטבע זר. פיתוי זה היה כה גדול עד שהן הותירו פעמים רבות את ילדיהן מאחור, תוך אמונה מוחלטת כי הבטחת עתידם הכלכלי של הילדים היא המשימה הגדולה מכל, בעוד את החום והאהבה שיחסרו לילדים יוכלו למלא אחרים, כמו סבים וסבתות. יודגש כי גידול ילדים צעירים בידי דור מבוגר יותר היה נוהג נפוץ ומקובל בתרבות הרוסית המסורתית ולא נתפס כחריג או פוגעני כלפי הילדים. באופן אירוני מספרות לנו כיום רבות מהנשים כי מששבו לארצות המוצא לא רק נחרדו לגלות שילדיהן הוזנחו רגשית, הרי שהכסף שהצליחו לשלוח הוצא למטרות שונות בתכלית מאשר חסכון עתידי לטובת הילדה. את הקשר ההורי שנפגם ללא שיעור בעת העדרן ובעקבות המוראות שחוו בדרכן, הן מתקשות כיום לשקם.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

דוגמאות אלה מדגימות כיצד ומדוע נשים מהגרות מברה"מ, שגדלו בעולם שבו סדר העדיפויות ועולם הערכים היו שונים לחלוטין, מתקשות בתהליכי הקליטה בארץ וחווות תחושות של זרות וניכור. הגירה אינה משנה בן יום את סולם הערכים הפרטי או את היכולת לפרש מסרים חברתיים ולהתאים אליהם את דפוסי ההתנהגות. נשים העולות לישראל יחד עם ילדיהן, מרגישות דחף ולחץ להשלים פערים חומריים, למלא את מה שחסר, לקנות בית, רכב וכל הנדרש לרווחת המשפחה. המרוץ אחר ההשתלבות החומרים מאט בהכרח את ההשתלבות הרוחנית-תרבותית ומותיר את הנשים והמשפחות כנטע זר בארץ החדשה. מצבן של נשים המגיעות מאוכלוסיות שהיו מוחלשות עוד בארץ המוצא, או חסרות מעגלי תמיכה, מוצאות עצמן במצב קשה עוד יותר, כשהתסכול וחוסר האונים מדכאים עוד יותר את יכולת ההשתלבות והפרנסה בכבוד.

קולותיהן של הנשים

את חלקו האחרון של מאמרנו בחרנו לייחד להבאת קולן הישיר של הנשים אודותיהן הוא נכתב. לתפישתנו כפמיניסטיות, פעילות חברתיות וחוקרות, להשמעת דבריהן של הנשים עצמן יש תפקיד כפול ומשולש במסגרת השיח שאנו מעוניינות להציע. העלאתם על הכתב של דברי הנשים אינה רק שופר להבאת קולן האותנטי ועדויותיהן האישיות, יש בה גם כדי להציע הצעה בדבר שינוי דפוס ההתנהגות שלנו כתברה. בבחירה זו יש משום קריאה להקפדה על עירוב קולם של נושאי מחקר בתהליכי העבודה, לא רק כאובייקט, אלא גם כבעל (ובמקרה זה בעלת) קול שהוא חשוב מאין כמותו הן לניתוח והבנת הדברים והן להתמודדות החברתית עם הקשיים שהוצפו במחקר.

כחלק מניסיון זה להבאת קולותיהן, ראינו בשבועות האחרונים שבע נשים מהגרות שעסקו בעבר או עוסקות כיום בזנות בארץ וכן עובדת-סוציאלית העובדת במרכז טיפולי לנשים בזנות. כל הנשים הגיעו לישראל בשנים 1995-2000 ממדינות ברה"מ לשעבר וכולן כיום בגילאי 30-47.

תהליך הקליטה

מרבית הנשים שרואיינו לצורך מאמר זה הגיעו לישראל באופן חוקי ועל פי חוק השבות. החוויה המאחדת הדומיננטית בסיפוריהן היא הבדידות וחוסר הוודאות. הכמיהה לשליטה התבטאה בנסיון נואש לרכוש במהירות שפה ומידע הכרחי לצורך ההשתלבות בארץ, כמיהה שכל הנשים שרואיינו על-ידינו תיארו ככזו שהתנפצה באכזריות פעם אחר פעם.

כבר בזמן הלימודים באולפן, מספרת א', החלה להתמודד עם פחדים רבים, כשפחד הגדול מכל הוא אי-הוודאות לגבי העתיד לבוא. אי מדגישה כיום כי חיפשה זמן רב אחר מידע טכני פשוט לכאורה – כיצד לחפש עבודה ומי יכול לסייע לה בכך, אך לא הצליחה להגיע אליו. היא מתארת את יחס הרשויות כאגבי ואדיש ומעידה כי הכול התייחסו אל הדברים כברורים ומובנים מאליהם, עד שלא הייתה מסוגלת עוד לשאול את השאלות וממילא לא זכתה להסבר מקיף על זכויותיה או אפילו הסבר פשוט, כעולה חדשה ותלמידת אולפן.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

כמו א', גם מ' נזקקה למידע פשוט ותמיכה בחיפושי עבודה וכתובת קורות חיים. שתי הנשים לא יודעו על קיומם של שירותי רווחה ונותרו בודדות בניסיון להתפרנס ולפרנס את ילדיהן, טרם התדרדרו לעיסוק בזנות.

אי-ההיכרות עם המוסדות ושירותי הרווחה

"במדינה זרה לא משנה מה יגידו אין דבר כזה שהאנשים יכולים לעזור" אמרה לנו ו' במהלך הראיון עמה. עשר שנים לאחר שעלתה, נמצאת ו' עמוק בזנות ובסמים ומדגישה שוב ושוב כי הרגישה מהרגע הראשון שהמדינה מפנה כלפיה את גבה ולא את פניה.

חלק מרכזי בנרטיב ההתדרדרות האישי כפי שזה משורטט על-ידי הנשים, הוא חוסר ההצלחה בהשתלטות מהירה ופענוח הקודים החברתיים אך גם, ואולי חשוב מכך, בהסתדרות עם פניה הטכניים או הפרוצדוראליים של הקליטה בארץ החדשה.

א' מספרת איך חיה לבד עם בתה, שסבלה מהתקפים רפואיים חוזרים. שוב ושוב הזמינה א' אמבולנס ושוב ושוב חויבה בסכומי תשלום גבוהים בהם לא הייתה מסוגלת לעמוד, רק משום שאיש מנציגי המסד הרפואי שהיו מעורבים בפינוי וטיפול בילדה לא טרח לה להסביר שאם תגיש טופס בקשה מיוחד לקופת חולים, היא זכאית להחזר. מיותר כמעט לציין כי בברה"מ לשעבר הזמנת אמבולנס אינה חייבת בתשלום או במילוי טפסים לצורך החזר וכי א' שיערה בתמימות שכן נהוג גם בישראל.

מ' מתארת את התסכול ותחושת הבדידות הקשה בהן נתקלה כאשר גמלה בליבה החלטה להיפרד מבעלה על רקע יחסיהם הקשים. היא לא הבינה למי ניתן לפנות, מי הם הגופים המטפלים בנושא זה וכיצד ביכולתה לקדם את התהליך. החוויה המשותפת ששתי הנשים מתארות היא תחושה של בדידות מוחלטת בארץ זה שאורחותיה נעלמות וחוסר ביד מושטת מצד הרשויות. י. חתמה על צ'קים רבים לבן-זוגה, אשר בניגוד להבטחותיו הפקיד אותם לצורך כיסוי חובותיו והשאיר אותה בחובות גדולים ונתונה לאיומן וטיפולן של חברות עיקול. באותו שלב, היא מספרת, שכבר כשלו כל ניסיונותיה לקבלת תמיכה מרשויות הרווחה והממסד, וההתדרדרות לזנות הייתה מהירה.

השפה החדשה

מרבית הנשים מדגישות כי לקח זמן עד שהשתלטו על השפה העברית ברמה שאפשרה להן התמצאות והתערות מסוימת בחברה. חלקן מדגיש כי חסרה להן עזרה בשפה הרוסית, עזרה שהייתה קריטית ליכולתן לפענח את המציאות החדשה ולפתח דרכי התמודדות עמה. ו' סיפרה לנו כי על אף שבמהלך תקופת ההתדרדרות העיקרית שלה היא עמדה בקשר עם כמה גורמים וגופים בארץ שניסו לסייע לה, הכמיהה שלה להבנת הנאמר גרמה לכך כי בכל פעם שמישהו דובר רוסית פנה אליה בהצעה נגדית, ולו שידול לעיסוק בזנות, דבריו נשמעו משכנעים פי כמה והיא בחרה ללכת בעקבותיו. נקודת השינוי הבאה בחייה של ו', ממנה הצליחה לצאת לתהליך שיקום, התרחשה, באופן לא מקרי, רק לאחר כמה שנים של זנות וסבל, כשהיא אזרה אומץ לפנות למשטרה והתקבלה על-ידי צוות דוברי רוסית, אשר דאגו להזמין

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

עבורה נציגות המעניקות סיוע לנשים בשפה זו. הייתה זו הפעם הראשונה בה נאותה ו' לשתף פעולה עם הרשויות והחלה בתהליך שיקום.

הפער התרבותי

מראיון עם עובדת-סוציאלית מהמרכז הטיפולי לנשים משוקמות זנות בחיפה "אופק נשי", שהיא עצמה עולה חדשה לשעבר, דוברת רוסית ומתמחה בטיפול בנשים המגיעות ממזרח אירופה, ניתן ללמוד על השפעת הבדלים משמעותיים ברקע התרבותי על תהליך הקליטה בארץ, ולחלופין על תפקידם בתהליכי התדרדרות לזנות. כפי שהוזכר לעיל, במשפחות סובייטיות רבות היה מקובל שהילד גדל אצל סבו וסבתו וכי ההורים אינם הדמות הדומיננטית בתהליך גידולו של הילד. מבנה חברתי זה היה בעל מאפיינים קבועים, ובהם מיעוט ערוצי קשר רגשיים עם הילדים. היחס לילדים היה כאל סוג מסוים של הון אנושי, אותו צריך להלביש ולהקדיש לחינוכו, אך יחס רגשי לא נכלל בסוג הדפוס ההורי המקובל. מעבר לארץ חדשה והתדרדרות לזנות חושפים כמה שתי השלכות בעייתיות של רקע זה לנשים מהגרות:

- בעתות משבר, תגובת הנשים התאפיינה בשתי תגובות קיצון: מצד אחד התפתות לתת אמון בכל מי שלרגע נדמה כי הוא דואג לך ולצרכיך, מביע רגש או מבטיח להעניק חום ואהבה שלא היו חלק מההתנהלות השוטפת בילדות; מצד שני – במצב של קרובן האשה והפיכתה לאובייקט, היא מזהה בכך דמיון לדפוס המוכר לה, וסבורה כי הפיכתה לחפץ בעל ערך כלכלי היא סבירה ומקובל.
- הדפוסים ההוריים של נשים שגדלו על פי נוהג הדומה לזה שתואר, היו בעייתיים מלכתחילה על רקע התרבות הישראלית בה ניסו כעת לגדל את ילדיהן. הפער מגיע לשיאו במקרים בהם הנשים סבורות באמת ובתמים כי צרכיו החומריים של הילד קודמים לצרכיו הרגשיים, הלא מדוברים, ובחורות כצעד של אין-מוצא עיסוק בזנות, שיבטיח, כך הן מקוות, רווחה חומרית מסוימת. העובדת-סוציאלית שרואינה על-ידינו חזרה והדגישה כי בכל המפגשים שלה עם נשים שהתדרדרו לזנות, הן הבהירו כי לפחות בשלב ההתחלתי היה להן ברור שהנזק הרגשי או הפסיכולוגי הנגרמים לילדיהן מהחשיפה למקצוען קטן מנזק פוטנציאלי שייגרם לו עקב עוני או מחסור חומרי.

חשיפה לאלימות ואונס כחלק מהרקע האישי

בהתאמה מצמררת לאבחנתה של החוקרת ענת גור לפיה מרבית הנשים העוסקות בזנות נפגעו בעבר מאלימות מינית קשה (ר' עמ' 15), ובניגוד להשערה הרווחת כי התדרדרותן לזנות של נשים מהגרות נעשית בעיקר על-רקע עוני ופערים חברתיים ותרבותיים, נוכחנו במהלך עבודתנו על הפרויקט ועריכת הראיונות למחקר זה, כי כל הנשים המהגרות העוסקות בזנות חוו עוד טרם התדרדרותן אלימות קשה וניצול מיני, לרוב אונס.

כל הנשים שהתראיינו לצורך מחקר זה נאנסו בעבר בארצות מוצאן. א' נאנסה על ידי החבר שלה בגיל 15, ובהיעדר תמיכה משפחתית לא סיפרה על הטראומה הזאת מעולם לאף אחד. בתשובה לשאלתה של העו"ס מדוע לא סיפרה על כך בישראל ענתה "כי אף אחד לא שאל". מ' נאנסה בגיל 15 באונס קבוצתי על

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

ידי קבוצת מתבגרים ו' נאנסה על ידי בעלה בגיל 18. שלושתן, כמו מרואיינות אחרות, הדחיקו והכחישו לחלוטין את הטראומות עד תחילתו של תהליך השיקום מזונות שהן עוברות כיום בארץ.

הן מהרואיונות והן מדבריה של העובדת-הסוציאלית, עולה כי ב-100% מהמקרים רווחו במשפחות המקור של הנשים אלימות פיזית ואקטים של השפלה פומבית. כל הנשים העידו כי מעולם לא התייחסו לנושא או ניסו לטפל בעצמן בהקשר זה של עברן, ומרביתן אף האשימו את עצמן בהתקיימו של הדפוס האלים בבית.

"פוטנציאל לזנות"

שוב ושוב עולים מסיפורי הנשים ותיאורי העו"ס חוטים מקשרים המעידים על היותן של הנשים קורבנות לסרסורים מתוחכמים, היודעים לזהות במומחיות את הדפוסים האישיים-רגשיים המעידים "איזו בחורה יכולה להיות זונה טובה ומי לא". השידול הראשוני לזנות מופעל כלפי מי שמשדרת התנהגות המאפיינת תוצר של הזנחה רגשית ואי תשומת לב בילדות, כלפי מי שמתקשה להתערות בחברה החדשה, כלפי מי שהורגלה "לא להוציא זבל מהבית" ולא לדווח.

סי' סיפרה לנו שלא הייתה מוכנה לדבר עם אף אחד על קשייה ולא הייתה מוכנה לשתף את מעגל החברים ולספר מה קורה אצלה במשפחה הגרעינית. מאוחר יותר בחייה, היא לא הסכימה לדבר על אלימותו של בעלה כלפיה והוסיפה להאמין כי אם תשתוק ותשפר את המצב הכלכלי, הכול ישתנה.

מ' סיפרה שהגיעה לישראל בזכות בעלה היהודי. הוריו טרחו והזכירו עובדה זו שוב ושוב בפניה והבהירו כי ללא תמיכתם היא תמצא עצמה מגורשת. כך מצאה עצמה מ' במצב בו לא יכלה להתגרש בשל פחדה כי תאלץ להיפרד מילדיה ולהיות מגורשת, ותהליך ההתדרדרות התחיל לאחר שהיה מי שניצל את נתונה וחששותיה אלה.

התקווה לזמנים יפים יותר

על אף המקום הקשה בו נמצאות הנשים שרואיינו למחקר זה, ולמרות תהליכי הקליטה המורכבים והלא-מוצלחים ברובם, רובן מתעקשות כי הן חשות שייכות לארץ ומקוות להצלחה ולבנות בה חיים טובים יותר בעתיד.

י' ו-א' בחרו לציין את תחילת קבלת הסיוע בשפה הרוסית כנקודת המפנה שסייעה להן להתחיל, גם אם באיחור ניכר, תהליך קליטה תקין שגרם להן להכיר בזכויותיהן, לנסות ולהאמין בבני-אדם בכלל ובנציגי הרשויות בפרט ואולי חשוב יותר – להיות מובנות ומסוגלות להביע את עצמן בביטחון ואף לחוש כי סוף סוף יש גב לניסיוןן לפעול לטובת עצמן או משפחותיהן.

רוב הנשים שבו והדגישו את הכרתן בנחיצות בניית חיים חדשים בישראל. הן חולקות סיפור רקע במסגרתו הגיעו לישראל מתוך תחושה שכאן יהיה טוב יותר מאשר במדינת המוצא, ועדיין שותפות כולן לחשיבה כי שווה לנסות שוב, שכן פוטנציאלית זהו מקום טוב יותר עבורן. כמיהתן למעגלי שייכות ופריצתה של תחושת הזרות מאפשרת להן כיום השתלבות בקבוצות הטיפוליות, מתוך תקווה כי האמון שהן נותנות הפעם במערכת לא יכזיב זאת הפעם.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

סיכום והמלצות

המסע המפותל להצלחת נשים מזנות לא הגיע לסימומו. השילוב המורכב של הגירה לתרבות חדשה יחד עם עוני ומשבר חברתי וכלכלי בארצות המוצא, הביא למצב של ניצול מחפיר של נשים עם עלייתן לארץ. פערי התרבויות שנוצר הוא מתמשך וקשה ואינו נגמר עם סיום תהליך ההגירה. עבודתנו זו עשתה ניסיון להתמקד בזיהוי המאפיינים המשותפים לנשים מהגרות שנקלעו למעגל הזנות, מתוך רצון להצביע על החוליות החלשות של תהליך הקליטה, שהיכרות עמן והתמודדות מערכתית עמן, יוכלו להקטין את שיעורי הנשים הנקלעות לאותו מצב בעל קווי מתאר קבועים. זנות היא תופעה חברתית מורכבת ובעלת אספקטים רבים ומגוונים המשפיעים על חייהן של נשים בכלל ושל נשים מהגרות בפרט. מפאת קוצר היריעה, לא נגענו במאמר זה ברבים מפניה של התופעה, אלא בחרנו להתמקד בתיאור פועלנו למען נשים בזנות ובניסיון לשילוב קולותיהן שלהן בשיתוף. נגענו בשאלת השוני התרבותי והחברתי ומשמעותו בחיי נשים מהגרות בישראל, והדגמנו כיצד אי נכונותם או מסוגלותם של מוסדות חברתיים ושירותי רווחה להעמיק את ההיכרות עם אוכלוסיית המהגרים, גורמת נזק ישיר ולעתים בלתי הפיך בתהליך הקליטה.

הצלחתו והישגיו של המאבק נגד סחר בנשים הראו כי ניתן לחולל שינוי אמיתי בחייהן של נשים, אבל קשה לחולל שינוי בחברה כולה. השימוש הנפוץ בגופן של נשים והאלימות נגדן [נגדנו] הם עדיין מאפיינים מוכרים וידועים של החברה בקרבה אנו חיים, ומצבן של נשים רבות בחברה הישראלית הוא קשה. אך האם זוהי שאלה הנוגעת רק לחייהן של נשים אלו ואחרות? מבחינתו התמונה מורכבת יותר; אנו מזהות בהתמודדות עם בעיית הזנות עניין משותף לגברים ולנשים כולם. רק מיגור מוחלט של התופעה יוכל לשנות את יחס החברה לנשים ובהתאם להוריד את רמת האלימות הנהוגה ומופעלת בה. מקומנו שלנו כנשים בעבודה, בפוליטיקה, במשפחה, בבתי הדין ובמרחב הציבורי כולו, קשור באופן הדוק למידת האלימות המופעלת נגד כולנו. אף אשה לא צריכה להיאנס או להיסחר לזנות כדי להכיר במציאות ולדעת מה נורא הוא המצב הזה. עצם קיומה של אלימות המופעלת נגד נשים בצורה זו או אחרת משפיעה על חיי כולנו בעקיפין או במישרין. רק חברה שתדע להקשיב לזולת בשפות רבות ומובנות, להיות מכילה וסובלנית, לצמוח על גבי הרב-גוניות והרב-תרבותיות שהיא מכילה בתוכה, רק היא חברה בה יוכלו נשים לחיות בתחושה של חירות.

את הידע והניסיון שרכשנו אנו רוצות ונכונות להעביר הלאה. אנו מאמינות שהנושאים במ נגענו – הגירה, זנות ומה שביניהם, הם תכנים ראויים שיש בהחלט מקום לעסוק בהם במסגרת סדנאות בבתי-ספר, הרצאות בפני נציגי ועובדי ציבור ובכל מקום בו הדברים יוכלו לקבל במה שתאפשר את הרחבתו של שיח ציבורי אמיץ ונוקב, שמטרתו שינוי הדפוסים החברתיים המנציחים את מעגל הזנות והצטרפותן הקלה של נשים מהגרות אליו.

להלן מספר המלצות לפעולות מעשיות שנועדו לשנות ולהיטיב את המציאות שתוארה במאמר:

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

1. על הרשויות המוסמכות לבדוק את הצרכים השונים של נשים מהגרות, תוך רגישות לתרבות הספציפית ממנה הגיעה כל אחת. יש להקים מערך תמיכה שיסייע בגישור פערים, בדגש על סדנאות להורות במצבי הגירה. על כל הפעילויות וההסברים להינתן בשפות הנהוגות בארצות המוצא של המהגרים/ות עצמם/ן.
2. יש לפתח ולתקצב קבוצות תמיכה, העצמה, אסרטיביות ורכישת כישורי-חיים לעולות, שיונחו בשפת האם של המשתתפות. השתתפות בקבוצה בה את שווה בין שוות ובעלת קול מובן, מאפשרת חוויה של הזדהות, הכלה ותחושת יחד ומאפשרת התמודדות מותאמת יותר עם המציאות שמחוץ לקבוצה.
3. הכרה בקיומו של הסטריאוטיפ הנפוץ בחברה המערבית בכלל ובישראל בפרט, לפיו נשים "רוסיות" הן "קלות התנהגות וקלות להשגה" מחייבת התמודדות נכונה עם השלכותיו. מהגרות מארצות חבר העמים זכאיות לקבל כחלק מתהליך הקליטה הסבר על חוקים בנושא הטרדה מינית, זכויותיהן בעבודה והליכים משפטיים. חשוב לאפשר את שמיעתן של דוגמאות חיוביות ולאפשר הפניה למקורות כוח וגיבוי במידה וייחשפו בעתיד למקרי הטרדה.
4. לתת עדיפות לקבלה לחוגים לעבודה סוציאלית במרכזים האקדמיים השונים לסטודנטיות הדוברות שפות שונות כשפת אם, והמכירות את הרקע התרבותי של אוכלוסיות מהגרים שונות. עדיפות מיוחדת צריכה להינתן לסטודנטים/ות אשר הגרו לישראל בגיל בוגר ויוכלו לסייע בתהליכי ההגירה של עולים חדשים.
5. לקיים השתלמויות לאנשי טיפול, רווחה ומוסדות ציבוריים שיעסקו בהיכרות עם מאפייני ההגירה והדפוסים התרבותיים של הנשים והגברים המגיעים ארצה במסגרתה.
6. לקיים השתלמויות לאנשי טיפול, רווחה ומוסדות ציבוריים בנושא זנות, מקורותיה, היקף התופעה והמאפיינים השונים והמשתנים לנשים העוסקות בה. להשתמש במשתתפי הסדנאות כסוכני שינוי במאבק בתופעה, במסגרתה נשים בזנות הפכו בחברה שלנו "נשים שקופות" שאינן ראויות לעזרה ולהתייחסות מקצועית בשל "בחירותיהן".
7. על רשויות הרווחה לסייע למשפחותיהן החדשות של נשים שנסחרו לישראל ונשארו בארץ, על-מנת להקל על הילדים/ות של הנשים במטרה למנוע תופעת "דור שני". יש למזער ולצמצם את נזקי המעבר בין התא המשפחתי למשפחות אומנות ולעודד משפחות שמוצאן ממדינות חבר העמים לשקול אפשרות הצטרפות למעגל משפחות האומנה, צעד שיאפשר לילדים קליטה במשפחה בעלת רקע תרבותי וכישורי שפה זהים.

Isha L'Isha – Haifa Feminist Center

8. לפתח ולתקצב קבוצות תמיכה בשפה רוסית לנשים עולות מברה"מ לשעבר משוקמות זנות, ובפרט קבוצות תמיכה המקנות כלים להורות. בקבוצות אלו יש להתייחס לאספקטים הייחודיים של תרבויות מוצא שונות ולצרכים המיוחדים על רקע השתייכות לקבוצת תרבות כזו או אחרת.
9. לדרוש מהביטוח הלאומי להכיר בזכותן של נשים ללא מעמד חוקי בישראל לקבל דמי מזונות וקצבת ילדים עבור ילדיהן ילידי הארץ ואזרחי ישראל.
10. לפרסם את קיומם של המשאבים והקבוצות השונים בעיתונות ובטלוויזיה בשפה רוסית, כולל התייחסות לתכנים ולשירותים המוצעים.

לאור הנתונים והעובדות הקשות העולות מהמחקר שערכנו ושעיקריהם הובאו לעיל, אנו סבורות כי יש להקדיש מחשבה נוספת וכן תקציבים הולמים לסיוע וטיפול בנשים מהגרות מברה"מ, על מנת שקליטתן של אלה בארץ תהפוך קלה יותר, דבר שעתיד לצמצם את היקפי הנשים המתדרדרות למעגל הזנות. בנוסף, נשמח לשתף פעולה ולעזור בנושא הרגיש והכואב של הקמת ומיסוד מערך סיוע ושיקום לנשים מהגרות העוסקות בזנות. מובן כי כחלק משיתוף פעולה זה, נשמח להציג את עיקרי ממצאינו והמלצותינו בפני גופים רשמיים כלשהם, ובהם משרד הרווחה.

בכבוד רב,

ריטה חייקין

מנהלת פרויקט מאבק בזנות ובסחר בנשים
ארגון אשה לאשה – מרכז פמיניסטי, חיפה

העתקים:

- ח"כ יצחק הרצוג, שר הרווחה, ihertzog@knesset.gov.il
- ח"כ אורית זוארץ, יו"ר לוועדת משנה למאבק בזנות ובסחר בנשים, כנסת ישראל, ozuaretz@knesset.gov.il
- גבי ביאטריז רוזן כץ, מנהלת פרויקט "אופק נשי", סיוע לנשים בזנות, עיריית חיפה, biatrisRo@haifa.muni.il
- גבי נעמה ריבלין, מנהלת פרויקט סלעית, סיוע לנשים בזנות, עיריית תל-אביב, namariv@walla.com
- רחל גרשוני, עו"ד, מתאמת בין משרדית בנושא מאבק בסחר בבני אדם, משרד המשפטים, RachelG@justice.gov.il